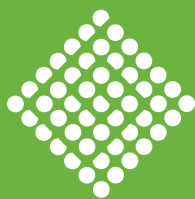

NIEUWE OPZET

THEMA ANGERENSTEIN

Angerenstein

DE PARTICIPATIE- SAMENLEVING

1 Inleiding

Een participatiesamenleving is een samenleving waarin iedereen voor zover hij dat kan verantwoordelijkheid neemt voor zijn eigen leven. Het is de tegenhanger van de verzorgingsstaat. Voor het werkveld van de sociaal-agogisch werker (SAW'er) heeft dit veel gevolgen. Professionals zullen veel vaker nog dan nu samenwerken met vrijwilligers en mantelzorgers. Ze zullen intensiever vrijwilligers (en mantelzorgers) werven. En ze zullen inspelen op duurzame relaties met hen.

Er zijn mensen die positief tegen de participatiesamenleving aankijken. Ze vinden dat het niet meer van deze tijd is dat de overheid nog alle verantwoordelijkheid voor het welzijn van de burgers op zich neemt. Anderen zien het als een bezuinigingsmaatregel en als afschuiven van verantwoordelijkheid.

2 Van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving

In zijn eerste troonrede op 17 september 2013 introduceerde koning Willem-Alexander de **participatiesamenleving**.

Participatiesamenleving:

Een samenleving waarin de burgers verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen omgeving en geactiveerd worden een bijdrage te leveren aan maatschappelijke processen.

Het woord blijkt in 1991 al door politicus Wim Kok gebruikt te zijn. Hij sprak over de overgang van een verzorgingsstaat naar een werkzame participatiesamenleving.

2.1 Verzorgingsstaat

Met een verzorgingsstaat wordt bedoeld dat de staat verantwoordelijkheid draagt voor het welzijn van de burgers als het gaat om bijvoorbeeld gezondheidszorg, onderwijs, werkgelegenheid en sociale kwesties (denk hierbij aan slechte woon- en arbeidsomstandigheden en massale werkloosheid). Als mensen (tijdelijk) niet in staat zijn om voor inkomen of verzorging te zorgen, kunnen ze in aanmerking komen voor een uitkering of een voorziening (bijvoorbeeld hulp bij zorg).

De ontwikkeling van onze verzorgingsstaat begon eind 19de eeuw en duurde voort in de 20^e eeuw. Na de Tweede Wereldoorlog wilden mensen graag zekerheid en werd door de overheid de verzorgingsstaat uitgebouwd onder leiding van minister Willem Drees. De Algemene Ouderdomswet (AOW) werd in 1956 door Drees ingevoerd. Daarna zijn er steeds meer voorzieningen bij gekomen. Verzorging begint in Nederland al bij de geboorte, denk maar aan kraamzorg. Deze verzorging gaat door tot aan het graf, als mensen bijvoorbeeld in een verpleeghuis terecht komen. Iedereen heeft een zorgverzekering. En als we met pensioen gaan, is er nog steeds de AOW-uitkering en een pensioenregeling.

Hoe er gedacht wordt over de verzorgingsstaat heeft alles te maken met hoe je denkt over sociale gelijkheid, solidariteit (betrokkenheid bij anderen), verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid. De politieke partijen in Nederland hebben ieder ook hun visie hierop. Sommige partijen zijn voor een brede verzorgingsstaat. Zij willen dat de overheid een grote rol speelt bij het verdelen van de welvaart. Andere partijen kiezen voor een beperkte verzorgingsstaat. Zij vinden het voldoende als de overheid een sociaal minimum garandeert voor mensen die niet kunnen werken. Deze partijen hechten grote waarde aan de verdelende werking van de markt.

2.2 Participatiesamenleving

De economische crisis, die in 2008 in Nederland begon, en de toenemende vergrijzing zorgen ervoor dat de verzorgingsstaat steeds duurder wordt. De sociale zekerheid is steeds moeilijker te betalen. De pensioenleeftijd gaat omhoog. Er zal een beroep worden gedaan op het probleemoplossend vermogen van de samenleving. Burgers moeten verantwoordelijkheid nemen voor elkaar. De verzorgingsstaat moet overgaan in een participatiesamenleving. Of: is aan het overgaan in een participatiesamenleving. De overheid gaat proberen steeds meer verantwoordelijkheid en zorg bij de burger zelf neer te leggen. Mensen moeten actief deelnemen en voor elkaar zorgen waardoor iedereen gelijkwaardig is.

3 De participatiesamenleving in de praktijk

Voor het werkveld van de sociaal-agogisch werker betekent de participatiesamenleving bezuinigingen. Meer mensen moeten vrijwilligerswerk gaan doen. **Vrijwilligerswerk** is werk dat je in georganiseerd verband, onverplicht en onbetaald doet voor anderen of de samenleving.

In de praktijk zijn er al veel mensen die participeren en vrijwilligerswerk doen.

Voorbeelden van vrijwilligerswerk zijn:

- een voetbaltoernooi in de wijk organiseren
- leesmoeder zijn op de school van je kind
- koekjes bakken voor de kerstviering in de kinderopvang
- je oude buurvrouw helpen met de belastingaangifte
- collecteren voor een goed doel.
- bewoners op zondag naar de kerkdienst rijden in het verzorgingshuis

Participeren in de participatiesamenleving gaat verder. Het kabinet zal de komende jaren op verschillende manieren de participatiemaatschappij gaan inpassen. Voor jou als professional betekent dit dat je veel vaker te maken krijgt met:

- werven van vrijwilligers
- onderhouden van contacten met vrijwilligers en mantelzorgers
- samenwerken met vrijwilligers en mantelzorgers.

Het pakket van verantwoordelijkheid op het gebied van zorg verschuift van het rijk naar de gemeenten. Hierna volgen twee voorbeelden van de praktijk, in de zorg en in de wijk.

3.1 De zorg

Voor ieder gezin dat of voor elke persoon die zorg vraagt, verandert er wat. Eén persoon vanuit de gemeente wordt verantwoordelijk voor alle zorg in één huishouden. Er zal worden gekeken of de familie in staat is problemen zelf op te lossen, of de naaste omgeving steun kan bieden. Indien nodig zal er aanvullende hulp geboden worden. Mantelzorgers gaan een grotere rol spelen.

Mantelzorgers zijn mensen die langdurig en onbetaald zorgen voor iemand met wie zij een persoonlijke band hebben. Denk aan de zorg voor een chronisch (langdurig) zieke, gehandicapte of hulpbehoevende partner, ouder, kind of ander familielid, vriend of kennis. Het gaat hierbij niet om beroepsmatige zorgverleners en het gaat ook niet om de alledaagse zorg voor bijvoorbeeld een gezond kind.

Mantelzorgers kiezen er niet voor om te gaan zorgen. Het overkomt ze, doordat ze een emotionele band hebben met degene die zorg nodig heeft. Ze kunnen de zorg ook niet zomaar beëindigen. Soms zorgen ze wel 24 uur per dag. Mantelzorgers verrichten soms verpleegkundige handelingen.

Vrijwilligers die werken in de zorg, kiezen er zelf voor om te zorgen of om een taak op zich te nemen. Als zij met het vrijwilligerswerk starten, is er (nog) geen emotionele band met degene die zij gaan verzorgen. Daarnaast werken zij voor een afgebakende tijd (bijvoorbeeld een dagdeel per week) en kunnen zij de zorg op eigen initiatief beëindigen. Zorgvrijwilligers werken in georganiseerd verband. Ze verrichten nooit verpleegkundige handelingen.

De ontwikkeling van minder beroepskrachten naar meer vrijwilligers en mantelzorgers betekent dat er minder betaalde, ervaren, geschoolde krachten gaan werken met vaak niet-geschoolde vrijwilligers en mantelzorgers.

Voor beroepskrachten betekent dit een extra zorg en verantwoordelijkheid.

Monique is werkzaam in de thuiszorg bij mevrouw Topp (80). Ze is hulpbehoevend. Drie zorgzame buurvrouwen verlenen mantelzorg bij haar. Op het moment dat zij ziek is, nemen de buurvrouwen ook de medicijnname op zich. Wie is er verantwoordelijk als er bij het medicijngebruik iets fout gaat?

3.2 De wijk

Ook op wijk- en stadsniveau is het de bedoeling dat inwoners meer betrokken gaan zijn. Dat ze spontaan gezamenlijk een clubhuis starten of een speeltuin aanleggen. Dat ze samen het plantsoen in de wijk schoon gaan houden. Pas in tweede instantie kan de buurt bij de gemeente aankloppen om hun initiatief te laten voortbestaan.

Stel dat de wijk een clubhuis heeft, wie moet dit clubhuis dan runnen? En wie gaan ervoor zorgen dat de mooi aangelegde speeltuin ook mooi en veilig blijft? Vrijwilligers? Gemeenten kunnen ook onderzoeken of kwetsbare burgers iets terug kunnen doen in ruil voor de zorg en ondersteuning die ze ontvangen. Een handje helpen in de speeltuin of het clubhuis. Dan moet er wel geïnvesteerd worden in deze participatie.

IN DE PRAKTIJK

Bas heeft het syndroom van Down. Hij werkt elke week twee keer op de kinderboerderij in de wijk. Daar helpt hij met dieren voeren, eieren rapen en hokken schoonmaken. Hij krijgt begeleiding bij zijn werk op de kinderboerderij.

Anne werkt samen met andere meisjes in het clubhuis bij haar om de hoek. Ze heeft een verstandelijke beperking die ervoor zorgt dat ze ondersteuning nodig heeft bij haar werk. Miranda helpt haar daarbij.

Bas en Anne worden nu begeleid door een professional. Het is nog onzeker of daar in de toekomst nog geld en ruimte voor is.

K R I T I S C H E B E R O E P S S I T U A T I E

Beroepsbeoefenaar

Johan is sinds twee maanden werkzaam in het buurthuis 'De Uitstraling'. Hij werkt daar met veel plezier. Hij heeft drie weken geleden de opdracht gekregen om extra vrijwilligers te werven.

Casus

Het buurthuis kampt al een tijdje met een tekort aan vrijwilligers. Johan heeft het plan opgevat om een informatiebijeenkomst te organiseren om informatie te geven over vrijwilligerswerk.

Dilemma

Ga voor het filmpje over het dilemma naar www.profi-leren.nl/student-saw.html.

4 Verdieping

Er zijn mensen die positief aankijken tegen de participatiesamenleving. Zij vinden dat wij het in onze genen zit om verantwoordelijkheid te nemen. Volgens hen is het niet meer van deze tijd is dat de overheid nog alle verantwoordelijkheid draagt. Anderen vinden het een bezuinigingsmaatregel en het afschuiven van verantwoordelijkheid van de overheid.

4.1 Voorstanders

In de Dreeslezing op 14 oktober 2013 hield minister-president Mark Rutte een pleidooi voor de participatiesamenleving. Hij sprak van een bezielend verband en legde uit dat hij ermee bedoelde dat de kracht van de samenleving uit de mensen zelf komt, zonder dat de overheid of een instantie dat oplegt. Volgens Rutte zitten behulpzaamheid en verantwoordelijkheid in onze genen. Mensen zijn bereid anderen te helpen. Dat doen ze vooral voor de mensen in hun eigen omgeving. Maar volgens Rutte is het niet zo slecht gesteld met Nederland als samenleving. Hij ziet allerlei positieve ontwikkelingen. Sterker zelfs: de participatiesamenleving is geen doel, de ontwikkeling is al bezig. Internet en sociale media hebben daar ook een groot aandeel in.

Mark Rutte:

Politicus Ronald Plasterk (PvdA) zegt dat mensen steeds hoger opgeleid zijn en steeds weerbaarder zijn geworden. Ze kunnen meer doen, willen meer doen en hebben daar ook de tijd voor. Daarnaast heeft de overheid geen geld om 'elke grasspriet te knippen en vrijetijdsbesteding voor elke oudere te organiseren'. Plasterk spreekt van een doe-democratie waarin de overheid een stapje terug doet en vertrouwt op de burgers.

4.2 Tegenstanders

Tegenstanders denken er heel anders over. Ze spreken van een samenleving waarin je voor een fatsoenlijke oudedag afhankelijk bent van je centen of familie. Een 'zoek-het-zelf-maar-uit'-samenleving. Een samenleving waarin je participierend samen naar de voedselbank kunt gaan en samen truien kunt breien die je aan kunt trekken als je verwarming niet hoger dan op 17 graden mag. Een samenleving waarin je onbetaald aan het werk moet.

Gaat de burger vrijwillig:

- de buurman één keer per week te eten vragen
- hangjongeren corrigeren
- de gehandicapte overbuur naar de dagopvang brengen
- bushokjes verven
- dementen geruststellen
- de Tena-luier van de buurvrouw vervangen
- het buurjongetje na school opvangen?

Onder de tegenstanders zijn ook politici. Politicus Emile Roemer (SP) zegt dat 'participeren' neerkomt op 'voor wat hoort wat'. Alleen in ruil voor een tegenprestatie kun je een beroep doen op de voorzieningen die we samen hebben opgebouwd.

U wilt thuiszorg, maar u hebt een kind van vijf jaar. Die kan toch de tafel dekken en de was in de wasmand doen?! Die kan toch afdrogen?! Dan hebt u minder zorg nodig!

Volgens Emile Roemer doen al heel veel mensen vrijwilligerswerk, maar mag dit nooit worden gebruikt als tegenprestatie voor thuiszorg.

Een ander geluid van tegenstanders is dat we niet meer in de jaren '50 leven. Er zijn geen grote gezinnen meer, er is geen kerk meer die mensen verbindt. In veel wijken kennen mensen elkaar niet.

W E T E N S C H A P P E L I J K O N D E R Z O E K

TNS Nipo heeft een onderzoek gedaan naar de bereidheid van burgers om bepaalde taken te vervullen, van het opruimen van rommel in de straat en het onderhoud van openbaar groen tot het verzorgen van burens, vrienden of familieleden. Uit onderzoek van TNS Nipo blijkt dat de bevolkingssamenstelling in een buurt van belang is voor de bereidheid om een steentje bij te dragen. TNS Nipo onderscheidt vier groepen.

Mensen op de hogere welstandsniveaus die veel contact in de buurt hebben – de **‘welgestelde actieven’** – zijn het meest bereid om voor elkaar of voor ‘zwakkeren’ in de buurt de handen uit de mouwen te steken. Ze willen meehelpen aan het openbaar groen, durven mensen met onaangepast gedrag op straat aan te spreken, onderhouden het straatmeubilair of de speeltoestellen, zelfs bekladde muren willen ze schoonmaken. De ‘welgestelde actieven’ vormen zo’n veertig procent van de Nederlandse bevolking. We hebben het vooral over gezinnen met kinderen, in de betere (koop)huizen en met (zeer) hoge inkomens. Bijna iedereen heeft een auto, vaak zelfs twee. Men heeft hier meer vertrouwen in de politiek dan gemiddeld. Er wordt gestemd op VVD of PvdA, maar ook D66 en GroenLinks zijn er populair. Niet alleen heeft men het beste voor met elkaar, men draagt ook het milieu, kunst en cultuur een warm hart toe. Het zijn mensen van diverse culturele achtergronden en vrouwen doen net zo goed mee als mannen. In deze buurt vind je echter weinig eenzame burens, hangjongeren of bekladde muren.

In wijken waar veel onderling contact is en men behoort tot de lagere welstandsklassen (**de ‘armere actieven’**) is men ook tot veel bereid. De mensen in deze wijken willen best voor elkaar zorgen en de rommel op straat of in het plantsoen opruimen. Ze zijn ook vrij goed in staat om dat te doen; men kent elkaar en de banden zijn er vrij hecht. Maar er is niet veel animo voor activiteiten die buiten de directe levenssfeer liggen. Overheids- en politieke bemoeienis wordt er doorgaans gewantrouwd. Op dit moment is de PVV er de meest populaire partij, gevolgd door de SP. De PvdA is in korte tijd twee derde van haar aanhang kwijtgeraakt. We hebben het hier vooral over mensen van middelbare leeftijd en ouderen, zelden over jonge gezinnen. Deze mensen wonen in een rijtjeshuis of (lagere) flat, relatief vaak in kleinere of middelgrote gemeenten. Veel mensen zijn gepensioneerd, arbeidsongeschikt of werkloos. In dit soort wijken ontstaan de buurtactiviteiten van onderop. Als de overheid gaat vertellen wat er moet gebeuren, zal

de weerstand eerder toenemen. Dat voorzieningen verdwijnen, valt er niet lekker. Deze burgers willen absoluut niet dat er wordt bezuinigd op de gezondheidszorg, sociale zekerheid en armoedebestrijding en dat is wel wat ze nu zien gebeuren.

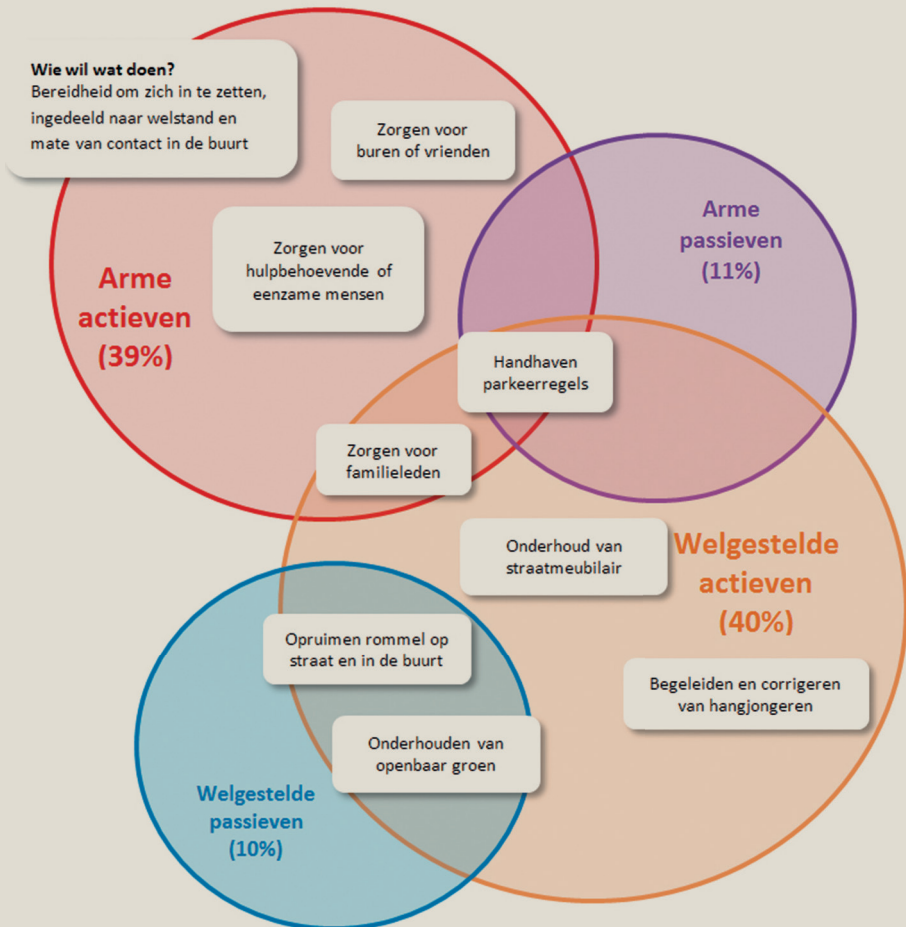
De **‘welgestelde passieven’** willen nog net hun stoep aanvegen of voor hun ouders zorgen, al zeggen ze niet goed in staat te zijn om voor hun ouders te zorgen. Ze hebben drukke (en goedbetaalde) banen en wonen vaak ver weg van de ouders, veelal in de Randstad of de grotere steden. Ze zijn wat jonger dan gemiddeld, samenwonend of alleenstaand en hebben vaak (nog) geen kinderen. In alle drukte en ambitie zijn ze opvallend weinig bereid iets te doen. Buurtproblemen of zorgbehoeften worden er niet heel sterk gevoeld. De overheid mag ervan uitgaan dat, als ze dan niet zelf de tijd hebben te participeren en voor elkaar of hun familie te zorgen, ze wel de middelen (geld en netwerken) hebben om het te regelen.

De grootste zorg ligt bij degenen die op beide dimensies laag scoren: weinig contact en lage welstand, de **‘armere passieven’**. Het betreft ongeveer een tiende van de bevolking. Slechts een derde veegt nu zijn eigen stoep aan, een kwart is hiertoe bereid. Deze groep wil wel zorgen voor hun hulpbehoevende ouders (en doet dat nu ook wel), maar op alle andere activiteiten scoort de groep erg laag. Het zijn mensen uit de lagere beroepsgroepen die wonen op plekken waar men elkaar niet of nauwelijks kent, veelal in flats (hoog en laag), etagewoningen en rijtjeshuizen, vooral in middelgrote en grote steden. Opvallend vaak weet men niet of er eenzame mensen in de buurt wonen. Het gaat veel om alleenstaanden en oudere samenwonenden zonder kinderen. Deze mensen hebben meestal betaald werk, in driekwart van de gevallen op middelbaar beroepsniveau. De inkomens zijn er relatief laag. Juist hier doen zich veel problemen met zwerfvuil, kapot straatmeubilair, bekladde muren, slecht onderhouden speelplaatsen, on-aangepast gedrag in de buurt of hangjongeren voor. Deze groep stemt vaak niet en maatschappelijk houdt de groep zich afzijdig. Als deze burgers wel zouden stemmen, zouden ze op de PVV stemmen.

In de wijk met de ‘arme passieven’ en de ‘welgestelde passieven’ is dus weinig bereidheid om iets te doen voor de gemeenschap. Voor de ‘welgestelde passieven’ is dat niet zo’n probleem, zij hebben geld genoeg om voor zorg en hulp te betalen. In een achterstandswijk met ‘arme passieven’ kennen de mensen elkaar er niet, ze wantrouwen elkaar. ‘Niemand in deze flat mag op mijn zoontje passen’, aldus een bewoonster van de Arnhemse wijk Klarendal. Dit soort wijken zullen de dupe

worden van de nieuwe plannen, volgens tegenstanders. In deze wijken hebben burgers geen geld om iemand in te huren als dat nodig is.

[Bron: De Volkskrant, 20 september 2013; onderzoek TNS Nipo.]

Bronnen

Aben, S. (2011). Werken met vrijwilligers. In S. Aben, P. Cup, G. de Jong, M. Linssen & J. Verhoeven, Sociaal cultureel werk; SAW 4 (p. 345-394), Arnhem/Meppel, Angerenstein.

Auteursgroep Angerenstein (2011). Een draaiboek maken. In Methodisch Begeleiden; SAW 3 & 4 (p. 67-96), Arnhem/Meppel, Angerenstein, (thema 3 Een draaiboek maken)

Rijksoverheid. (14-10-2013). Dreeslezing van minister-president Mark Rutte. Geraadpleegd op 18 november 2013, van <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/10/14/sterkemensen-sterk-land-over-het-bezielend-verband-in-de-samenleving.html>

Rijksoverheid. (17-09-2013). Troonrede 2013. Geraadpleegd op 18 november 2013 van <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013.html>

P. Kanne, J. van den Berg, H. Albeda. (18-9-2013). Niet iedereen is toe aan de 'participatiesamenleving'. Geraadpleegd op 12 november 2013 van <http://www.tns-nipo.com/getattachment/Overheid-en-Non-Profit/Artikel-gesegmenteerde-participatiesamenleving-VOOR-DE-WEBSITE.pdf/>

C. Huisman. (20-9-2013). Gettovorming dreigt door participatiesamenleving. Geraadpleegd op 12 november 2013 van <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3512757/2013/09/20/Gettovorming-dreigt-door-participatiesamenleving.dhtml>

Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland/Wmo inzicht. (oktober 2013). Participeren in de participatiesamenleving (p. 3-4). Geraadpleegd op 27 november 2013 van http://www.vgn.nl/Wmo_inzicht/nr8_oktober_2013.pdf

SP. (4 -10-2013). Een kind kan de was doen. Geraadpleegd op 27 november 2013 van <http://www.sp.nl/columns/1262>

Taalbank. (17-09-2013). Participatiesamenleving. Geraadpleegd op 18 november 2013 van <http://www.taalbank.nl/index.php/woord-van-de-dag/item/participatiesamenleving>

Wikipedia. (27 11-2013). Verzorgingsstaat. Geraadpleegd op 28 november 2013 van <http://nl.wikipedia.org/wiki/Verzorgingsstaat>

Schooltv. (zj). De Nederlandse verzorgingsstaat. Geraadpleegd op 28 november 2013 van <http://www.schooltv.nl/eigenwijzer/project/2516175/dossier-maatschappijleer/2157348/maatschappijleer/item/2573752/de-nederlandse-verzorgingsstaat/>